

Pauli Rautiainen

Riutuva taiteilija on median hellimä myytti

Tarinaan kurjistuvasta nälkätaiteilijasta, jota rahoittajatahot kurittavat, törmää suomalaisessa mediakeskustelussa toistuvasti. Tällainen myytti ei kuitenkaan pidä paikkansa. Väitteet taiteilijoiden yleisestä köyhyydestä ja rahoituksen leikkauksista eivät kumpikaan kestä kriittistä tarkastelua. Se, että osalla taiteilijoista on vaikeuksia työllistyä ja että he ovat riippuvaisia sosiaaliturvasta on pikemminkin sosiaalipoliittinen kuin taiteilijapoliittinen kysymys. Sitä pitäisi siten tarkastella mediassakin ennen kaikkea yleisen eriarvoistumiskehityksen kehityksessä.

Franz Kafkan novellissa *Nälkätaiteilija* (1924) taiteilija asettuu sisäisen pakkonsa ohjaamana kurjuuden häkkiin. Ympäriällä pyörii rahaa, mutta taiteella tuntuu aina tienaa- van joku muu. Nälässä riutuminen kasvattaa taiteilijan mainetta, mutta saavuttaakseen suuremman vapauden hän liittyy lopulta sirkukseen. Häkki sijoitetaan eläinten häkkien viereen, jossa taiteilija kuolee unohdettuna. Vaikka nälkätaiteilija olisi ollut vapaa riutumaan ikuisesti, kukaan ei ollut enää kiinnostunut laskemaan, kuinka kauan hän on ollut syömättä.

Myyttiä nälkätaiteilijasta on hellitty myös suomalaisessa mediassa niin kauan kuin tällainen media on ollut olemassa. Myytti on ajaton, koska sitä voidaan käyttää osoittamaan sekä taiteilijan riippumattomuutta että riippuvaisuutta muusta yhteiskunnasta – ihan sen mukaan, mikä kulloinkin palvelee tarkoitusta.

Riippumattomuutta korostettaessa taiteilija romantisoidaan askeettiseksi, markkinatalousyhteiskunnan ulkopuoliseksi hahmoksi, joka pidättäytyy kohtuullisen toimeentulon tuomista nautinnoista. Vuonna 1914 kulttuurilehti *Sanassa* nimimerkki A. K-a. (oletettavasti Akseli Gallen-Kallela) kirjoitti siitä, kuinka suomen kielen ja kulttuurin kehittyminen vaati kirjailijoilta luopumista romaaneista ja omistautumista taloudellisesti kannattamattomalle

lyriikalle: ”Puhutaanpa suomalaisesta sitkeydestä ja itsepäisydestä, mutta se on kirjailijoillemme tuntematon käsite. He eivät jaksakaan kehittää yleisön makua, vaan yleisö pakottaa heidät kirjoittamaan oman makunsa mukaan. - - Tästä tilasta olisi päästävää. Suomalainen runous olisi kohotettava muiden maiden runouden tasolle.” Oma toimeentulo oli toissijaista, kun taiteilijoiden nähtiin olevan horisontissa siintävän kansallisvaltion rakentamisen etujoukoissa.

Nyt, yli sata vuotta myöhemmin, toistuu journalismissa sama ajatus. Esimerkiksi *MTV Uutisten* syksyllä 2017 tekemässä historioitsija Teemu Keskisarjan haastattelussa muotoillaan, että ”nykyisellä kulttuuriväellä olisi paljon opittavaa Aleksis Kiveltä”. Tämä oli jutun mukaan ”todellinen nälkätaiteilija, joka ei ehkä nykyisen kulttuuriväen puheista innostuisi – päinvastoin”. Kiven elämäkertaa kirjoittavan Keskisarjan mukaan ”tiede ja taide eivät välttämättä tarvitse valtion miljardilannoitusta kukoistaakseen”. Tällaisista uutisista seuraa usein vilkasta yleisönosasto-kirjoittelua, ja ehkä osin siksi media tuntuu rakastavan provokatiivisia avauksia nälkätaiteilijuuden ylevöittävästä voimasta. Näistä aiheista mielipidekirjoittajina kynään tarttuvat erityisesti nykymuotoisen apurahajärjestelmän ongelmalliseksi kokevat taiteilijat, jotka vaativat työnsä tunnustamista oikeaksi ammatiksi. ”Jos koko touhu rakentuu

vapaan taiteilijuuden elämäntapakäsitteelle, niin ei kai muuta ole jatkossakaan odotettavissa kuin ongelmia ja väärinymmärryksiä?”, kysyi taidegraafikko Pekka Hannula *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla vuonna 2008.

Jos taas mediassa korostetaan nälkätaiteilijan riippuvuutta muusta yhteiskunnasta, on kyseessä yleensä myötätunnon ja tuen hankkiminen: taiteilijahan ei pärjää ilman erilaisia tukijärjestelmiä. ”Myytti nälkätaiteilijasta totta – kaupan päälle loppuun palaminen”, kuului esimerkiksi Ylen verkkouutisen otsikko syksyllä 2016. Jutussa kerrotaan muun muassa näyttelijästä, joka sanoo saamiensa apurahojen olevan niin pieniä, että yksinhuoltajana ei ”tulisi millään toimeen”. Tässä on riippuvuutta korostavan diskurssin ydinsanoma: edes apurahoitus ei riitä, vaan senkin jälkeen taiteilija on muista, kuten puolisoistaan, riippuvainen.

Tämäkään ilmiö ei ole missään nimessä uusi. *Kouvolan Sanomat* kuvasi vuonna 1922 ilman valtion ja mesenaattien tukea jääviä nuoria nälkätaiteilijoita näin: ”He ovat heti opiskeluaikoinaan pakoitettut työskentelemään kaksinverroin voidakseen ansaita toimeentulonsa. Tällainen yliluonnollinen ponnistelu on tehnyt heidät niin sairaalloisiksi, etteivät he enää kykene turvautumaan ruumiilliseenkaan työhön. Monet ovat hermosairaita ja voivat työskennellä vain harvoja tunteja päivässä.”

Edellä kuvatulla nälkätaiteilijakuvastolla media romanisoi taiteilijuuden joksikin myyttiseksi, muusta yhteiskunnasta irralliseksi ammatiksi. Kenties kulttuurijournalismi haluaa näin osoittaa olevansa taiteen ja taiteilijoiden puolella: se pyrkii pitämään toisen jalkansa taiteen piirissä ja toisella jalalla se seisoo journalismin kentällä jonkinlaisena humanina vastavoimana kovaksi koetuille talouden ja politiikan uutisille¹. Taiteilijoista kirjoittava toimittaja ei olekaan helpon tehtävän edessä: hänen on kyettävä osallistumaan uskottavasti taiteen sisäiseen keskusteluun ja samalla osattava sijoittaa aiheensa ympäröivän yhteiskunnan kehykseen.

Taiteilijoiden todellisuus näyttää kuitenkin nälkätaiteilijamyttiin nähden yllättävältä, kun aletaan tarkastella tutkimuksia taiteilijoiden tuloista ja köyhien taiteilijoiden määräästä. Journalistien olisikin syytä perehtyä niihin tarkemmin.

¹ Teemasta ks. Jaakkola, Maarit (2015): Kulttuurijournalismi kulttuurin kaksoisluonteen puolustajana. *Kulttuurintutkimus* 32 (3), 29–33.

Taiteellisen toiminnan tulot eivät kerro köyhyydestä

Usein nälkätaiteilijan myyttiä vaalitaan mediassa erilaisten henkilökuvien kautta. Alkuvuodesta 2018 kirjailija Laura Honkasalo kertoi *Anna*-lehdessä, kuinka vähävaraisuus ja köyhyys kuluttavat kirjailijoita henkisesti. Monesti samassa yhteydessä esitellään myös taiteilijajärjestöjen jäsenkyselyjä, jotka kertovat taiteilijoiden alhaisesta tulotasosta ja apurahojen pienuudesta. Niin tälläkin kertaa: selviää muun muassa, että Suomen Kirjailijaliiton tutkimuksen mukaan kirjailijat ansaitsevat kaunokirjallisesta työstä keskimäärin 2 000 euroa vuodessa, ja apurahakin on parhaimmillaan vain noin 1 500 euroa kuussa.

Tällainen tilastojen käyttö ei ole sinänsä virheellistä, mutta se ei anna myöskään tilanteesta oikeaa kokonaiskuvaa. Taiteilijoiden tulonmuodostusta on tutkittu Suomessa 1970-luvulta lähtien. Silloin Taiteen keskustoimikunnassa (nykyään Taiteen edistämiskeskus) käynnistettiin taiteilijan sosiaalista ja taloudellista asemaa selvittävä tutkimushanke. Viimeisin *Taiteilijan asema* -tutkimus² kertoo noin 25 000 suomalaisen ammattitaiteilijan asemasta vuonna 2010.

2 Rensujeff, Kaija (2015): *Taiteilijan asema 2010*. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki.

Väitteelle taiteilijoiden köyhyydestä on kaikupohjaa, kun tarkastellaan heidän taiteellisesta työstään saamiaan tuloja. Ne jäävät usein vaatimattomiksi. Taiteellisesta työstä saatujen tulojen mediaani, 14 200 euroa vuodessa, oli vuonna 2010 jopa pienempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Ja vaikka taiteellisesta työstä saadun korvauksen määrä oli vuosien 2000 ja 2010 välillä useimmilla taiteenaloilla euromääräisesti kasvussa, laahasi tuo kasvu merkittävästi palkkojen ja elinkustannuksien yleisen kehityksen perässä.

Sillä, muodostuivatko taiteellisen työn tulot kirjallisuuden ja äänitetuotannon tapaan paljolti tekijänoikeuskorvauksista vai kuvataiteen tapaan alkuperäisteoksien myynnistä, ei ollut tulojen kannalta suurta merkitystä. Tutkimuksessa taiteilijat kertoivat, kuinka ihmiset ovat tulleet yhä kitsaammiksi maksamaan taiteesta, eikä näitä tuloja nostanut usein edes menestyminen omalla taiteen- alalla. On todennäköistä, että kehitys on jatkunut samaan suuntaan vuoden 2010 jälkeenkin.

Taiteellista työtä tehdään myös niin, ettei siitä saada tuloja lainkaan. Siitä kertovat alustavat tulokset tutkimuksessa, jota parhaillaan teen taiteilijoiden tekijänoikeustulojen merkityksestä. Noin joka kahdeskymmenes kuvataiteilija, joka kymmenes kirjailija ja joka kolmas muusikko sai yli

20 000 euroa tuloja taiteellisesta toiminnastaan vuonna 2016. Tuloihin on laskettu taiteellisesta toiminnasta saadut myyntitulot, palkat, palkkiot sekä tekijänoikeuskorvaukset. Sekä kuvataiteilijoista että kirjailijoista noin kolmannes ei saanut vuonna 2016 mitään tällaisia tuloja.

Useimmat taiteilijat saavat siis taiteellisesta työstään vain vähän tuloja ja jotkut eivät ollenkaan. Tämän perusteella heitä ei kuitenkaan voi vielä sanoa nälkätaiteilijoiksi. Taiteilijat saavat toimeentulonsa useista eri lähteistä, ja tämän *portfoliotoimeentulon* kautta on tarkasteltava myös heidän väitettyä köyhyyttään.

Kokonaistuloa, jossa on huomioitu apurahojen verotto-
muudesta koitua laskennallinen hyöty, kutsutaan *Taiteilijan
asema* -tutkimuksissa *konstruoiduksi kokonaistuloksi*. Vuonna
2010 suomalaisten taiteilijoiden konstruoidut kokonais-
tulot olivat keskiarvoltaan 32 822 euroa ja mediaaniltaan
30 000 euroa vuodessa. Suomalaisten palkansaajien vero-
nalaiset kokonaistulot olivat samana vuonna keskiarvol-
taan 39 796 euroa ja mediaaniltaan 34 792 euroa. Suhteel-
lisesti taiteilijoiden asema on heikentynyt 2000-luvulla
palkansaajiin nähden. Vuonna 2000 taiteilijoiden mediaa-
nitulo oli vielä 96 prosenttia palkansaajien tulotasosta,
vuonna 2010 enää 86 prosenttia.

Tämäkään ei kuitenkaan vielä tarkoita, että taiteilijat olisivat *köyhiä*. EU-maissa pienituloisiksi katsotaan ne, joiden vuositulot ovat alle 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Vuonna 2010 yhden hengen taloudessa asuva oli Suomessa pienituloinen, jos hänen tulonsa olivat alle 1 228 euroa kuukaudessa. Pienituloisten osuus väestöstä oli tuolloin 13 prosenttia. *Taiteilijan asema* -tutkimuksessa pienituloisiksi olisi luokiteltu taiteilijoista kaikkiaan 17 prosenttia³.

Kun taiteilijoiden pienituloisuusaste on vain hieman koko väestön vastaavaa korkeampi, ei taiteilijoita hevin voi kutsua laajamittaisesti köyhiksi. Osa on köyhiä, suurin osa ei. On toki huomattava, että pienituloisuus vaihtelee taiteenaloittain: *Taiteilijan asema* -tutkimusten perusteella esimerkiksi kuvataiteilijoista noin kolmasosa on ollut pienituloisia vuosikymmenestä toiseen. Mistä taiteilijoiden köyhän joukon tilanne sitten johtuu, taiteen tuen leikkauksistako?

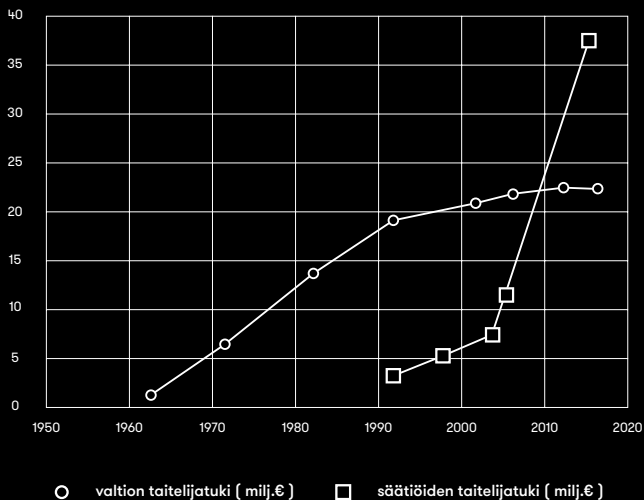
³ Koska *Taiteilijan asema* -tutkimuksissa ei ole ollut käytettävissä kaikkien kotitalouteen kuuluvien tulotietoja, on pienituloisuutta tarkasteltaessa oletettava taiteilijoiden asuneen yhden hengen talouksissa.

Taiteen rahoitusta ei ole leikattu

Valtio on rahoittanut taiteilijoiden taiteellista toimintaa 1830-luvulta lähtien. Silloin muun muassa arkkitehti Carl-Ludvig Engel sai elämänsä viimeisiksi vuosiksi työkentelyapurahan, josta käytettiin tuolloin nimeä elinikäinen gratiaali. Apurahajärjestelmä laajeni vähitellen ja auttoi esimerkiksi Jean Sibeliusta keskittymään opetustyön sijaan säveltämiseen. Nykymuotoinen järjestelmä otettiin käyttöön 1960-luvun lopulla, kun Taiteen keskustoimikunta perustettiin. Vuonna 2015 sen seuraaja eli Taiteen edistämiskeskus tuki taidetta noin 34 miljoonalla eurolla, josta noin 23,6 miljoonaa euroa oli suoraan yksittäisille taiteilijoille jaettava taiteilijatukea. Seuraavalla sivulla oleva kuvio osoittaa, kuinka valtion suora taiteilijatuki kasvoi tasaisesti 1990-luvun alkuun saakka, lähes pysähtyi lamavuosina ja palasi jälleen kasvu-uralle.

Valtio ei ole ainoa taho, joka tukee taiteilijoita. Kun Suomessa 1980-luvulla siirryttiin muun muassa pääomaliikkeiden vapauttamisen kautta kilpailutalouden aikakauteen, taidetta tukevien sijoitussäätiöiden sijoitettu pääoma alkoi tuottaa aiempaa paremmin. Voidaan arvioida, että vuonna 2015 säätiöt jakoivat jo noin kolmanneksen enemmän suoraa

Valtion ja säätiöiden vuosittain jakaman suoran taiteilijatuen kehitys (miljoonina euroina)⁵



Lähde: Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikössä ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä koottu aineisto, kirjoittajan omat laskelmat.

tukea taiteilijoille kuin valtio⁴. Lyhytjänteisen riskirahoituksen suhteellinen osuus on toisin sanoen kasvanut.

Valtion ja säätiöiden vuosittain jakaman suoran taiteilijatuken kehitys (miljoonina euroina)⁵

Valtion ja säätiöiden taiteilijoille jakamien apurahojen määrä on siis ollut jatkuvassa ja itse asiassa kiihtyvässä kasvussa. Muutkaan taiteilijoiden tuloiksi päätyvät tukimuodot eivät näytä vähentyneen. Esimerkiksi teattereiden saama julkinen tuki valtiolta ja kunnilta on 1990-luvulta alkaen ollut kasvussa tai vähintään pysynyt vakaalla tasolla.⁶

Tämä kehitys ei ole suomalaisessa keskustelussa vaikuttanut nälkätaiteilijan kuvastoon. Ei siis ihme, että vaikka vuosien 2007-2011 kulttuuriministeri Stefan Wallin kertoi vuonna 2017 *Helsingin Sanomille* kokeneensa ”vähän sellaista joulupukkipilistä” kulttuurimäärärahojen kasvua kohden taessaan, hän myös totesi, kuinka ”häntä jurppii se, että

4 Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala luopui noin kymmenen vuotta sitten säätiöiden taiteilijatuken kehityksen seurannasta, voidaan näin arvioida. Arvio perustuu tietoon neljän suurimman taidetta tukevan säätiön jakamasta tuesta sekä oletukseen siitä, että muiden säätiöiden tuen kehitys on seurallut näiden säätiöiden tuen kehitystä. Kehityksen yleiskuvasta ks. Rautiainen, Pauli (2008): *Suomalainen taiteilijatuken kehitys*. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuken taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään. Taiteen keskuslaitoksen tutkimusraportti n:o 34. Helsinki.

5 Huomio: Valtion taiteilijatuken osuutta koskevaan aikasarjaan on sisällytetty sellaisia tukimuotoja, joita Taiteen edistämiskeskus ei tällä hetkellä itse tilastoi suoraksi taiteilijatuken, jotta eri vuosien tiedot olisivat keskenään vertailukelpoisia. Näistä euromääräisesti merkittävimpiä ovat läänintäiteilijöiden palkkakulut.

6 Helavuori, Hanna & Volmari Piia (2017): *Teatteritilastot 2016*. Teatterin tiedotuskeskus, Helsinki.

tasaiseen tahtiin ilmaantuu taiteilijoita, jotka haukkuvat, ettei kulttuurivihamielinen valtio jaa taiteelle rahaa – ja ilman mitään tietoa, mikä on todellisuus”.

Kun hyvinäkin aikoina valtiota epäillään taidevihamieliseksi, ei ole ihme, että etenkin taloudellisen taantumisen aikoina nälkätaiteilijan korostetaan kärsivän valtion budjettileikkauksista. Ylen *Ykkösaamun* kolumnisti Aleksis Salusjärvi esitti vuonna 2014, että ”taiteen yksityistämiskehitys ja veikkausvoittovaroin ylläpidettävä kulttuuri ovat vaakalaudalla, joka keikahtaa pienestäkin tönäisystä. Valtion budjetissa taiteen kuluja leikataan seuraavina vuosina, ja niukkuus näkyy jo nyt kulttuurin kaventumisena”. Media onkin osallistunut jo vuosikymmeniä spekulatioon Veikkauksen tuloutusten hiipumisesta ja jopa rahapeli-monopolin murtumisesta, joka syöksee uhkapelirahoista riippuvaiset taiteilijat perikatoon. Vielä näin ei ole kuitenkaan tapahtunut.

Viime vuosien taidepoliittisessa puheessa on kutsuttu leikkauksipolitiikaksi sitä, mikä oikeastaan on ollut rahoituksen voimakkaan kasvun hiipumista. Näkökulma on toki sinänsä perusteltu, sillä etenkin taidelaitosten valtionosuuksien voimakkaan kasvun aikana sen luvattiin jatkuvan toistaiseksi. Vuosina 2012-2016 museoiden, teattereiden ja orkesterien henkilötövuosien yksikköhintoja

kuitenkin alennettiin siten, että saamatta jäi yhteensä 18 miljoonaa paremmassa taloudellisessa tilanteessa luvattua rahoitusta. On totta, että tämä on näkynyt henkilötyövuosien ja vierailijatehtävien vähentymisenä erityisesti suurissa ja keskisuurissa taidelaitoksissa.

Taiderahoituksessa on siis tapahtunut noin kymmenen vuoden sisällä muutoksia, joista tärkein on säätiöiden nousu valtiotakin merkittävämmäksi apurahojen jakajaksi. Aiemmin kulttuuripolitiikan tutkijat kuvasivat suomalaista tukijärjestelmää *vankaksi linnakkeeksi, joustavaksi sopeutujaksi* tai *seisovaksi vedeksi*⁷, mutta se aika vaikuttaa olevan ohi. Kuitenkaan tapahtuneita muutoksia ei ole tarkasteltu riittävän analyttisesti, vaan niitä on lähestytty etenkin mediassa juuri yleisen leikkauspuheen kautta. Todellisuudessa taiteen rahoitusta ei ole leikattu.

Sen sijaan voi hyvin sanoa, että edes taiderahoitusta kasvattamalla ei ole onnistuttu vähentämään taiteilijoiden pienituloisuusastetta. Nykyinen taidekenttä pitää hyveenä jakaa niukkuutta eli muutaman sadan tai tuhannen euron apurahoja mahdollisimman monelle. Tämä on puhtaasti ideologinen valinta, ja 1990-luvun lopulla siitä muodostui

7 Saukkonen, Pasi (2014): Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripolitiikan viimeaikainen kehitys. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistätiö Cuporen verkkojulkaisuja 23. Helsinki.

taiderahoituksen jakamisen hegemoninen toimintakulttuuri⁸. Samat toimijat, jotka olivat vielä 1970-luvulla kampaalleet juuri etabloituneimpien taiteilijoiden pitkäaikaisen tukemisen puolesta, kokivat nyt pitkäaikaisen tuen epäoikeudenmukaisena. Eräs virstanpylväs oli valtion 15-vuotisten taiteilija-apurahojen lakkauttaminen.

Kehityksen myötä osa taiderahoituksen kasvusta on alkanut pulveroitua siihen, että *jonkinlaista* rahoitusta saavien taiteilijoiden määrää kasvatetaan – ilman, että tämä rahoitus nostaisi saajiaan pienituloisuusrajan yli. Ehkä tämä osaltaan selittää sitä, että julkinen keskustelu kääntyy helposti taiteilijoiden köyhyyteen, vaikka suurin osa taiteilijoista ei ole köyhiä.

⁸ Rautiainen, Pauli (2006): Taiteilija-apurahajärjestelmän toimivuus ja koettu vaikuttavuus. Selvitys valtion taiteilija-apurahan saajista 2002-2005. Työpapereita Working Papers 45. Taiteen keskuustoimikunta, Helsinki.

*Vain pieni joukko
pääasiassa korkean
statuksen omaavia
taiteilijoita todella
 pärjää taloudellisesti
 taiteellisella työllään.*

Köhyyspuhe ammentaa taiteilijakunnan polarisaatiosta

Vähemmän mediassa puhutaan havainnosta, jonka useat taiteilijan ammatin kehitystä pohtineet tutkijat ovat tehneet: länsimaissa on käynnissä yhä vahvempi polarisaatio taiteilijakunnan sisällä. Vain pieni joukko pääasiassa korkean statuksen omaavia taiteilijoita todella pärjää taloudellisesti taiteellisella työllään. Myös yksityiset ja julkiset apurahat turvaavat usein juuri *heidän*, jo meritoituneiden tekijöiden, työskentelyn. Toisessa joukossa ovat he, jotka syystä tai toisesta putoavat markkinoiden kyydistä.

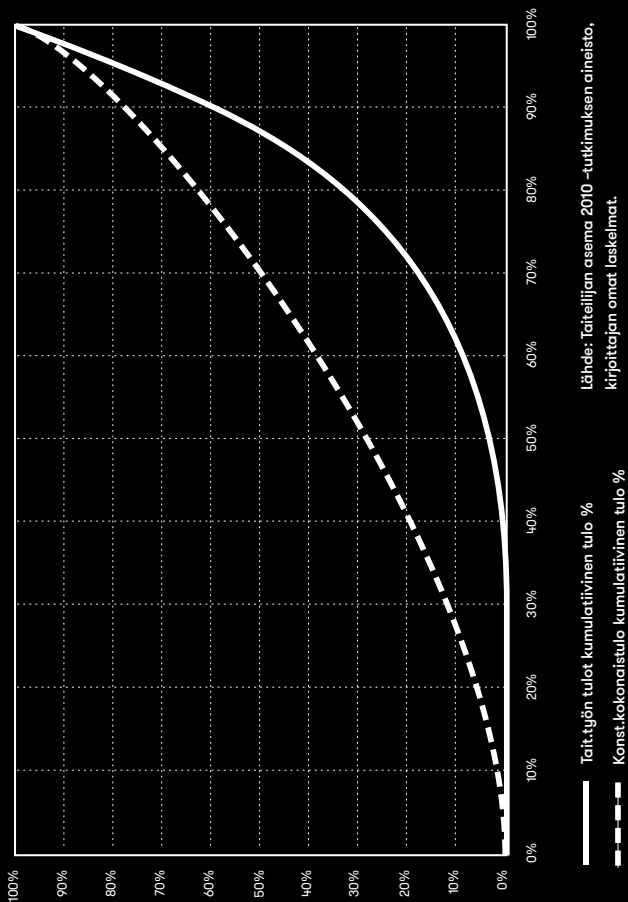
Taiteilijoiden köyhyyttä koskeva puhe ammentaa juuri tästä polarisaatiosta. Etenkin pienituloisten taiteilijoiden joukossa on paljon heitä, jotka saavat tulonsa muusta kuin taiteellisesta työstä. On siis paljon taiteilijoita, jotka kokevat saavansa taiteen rahoista vain murusia. Tätä kahtiajakoa ei kulttuurijournalismissa yleensä avata, vaan taiteilijoista puhutaan yhtenä köyhänä joukkona.

Tilastotietoa taiteilijoiden polarisaatiosta

Se, tarkastellaanko taiteellisesta työstä saatuja tuloja vai konstruoituja kokonaistuloja vaikuttaa siihen, kuinka epätasaiselta taiteilijoiden välinen tulonjako näyttää. Tämä näkyy tulojakaumaa kuvaavissa Lorenz-käyrissä viereisellä sivulla olevassa kuviossa. Vaaka-akselilla ovat suomalaiset taiteilijat vuonna 2010 järjestettynä pienituloisimmasta suurituloisimpaan, kun kuviota luetaan vasemmalta oikealle. Pystyakselilla ovat heidän osuutensa kaikista tuloista jakauman eri kohdissa. Kuvio osoittaa, kuinka eniten taiteellisella työllään tienaa kymmenys sai jopa 40 prosenttia kaikkien taiteilijoiden yhteenlasketuista taiteellisen toiminnan tuloista. Samaan aikaan eniten konstruoituja kokonaistuloja saava kymmenys sai 24 prosenttia kaikkien yhteenlasketuista konstruoiduista kokonaistuloista.

Lorenz-käyrät kertovat siis siitä, että taiteellisesta työstä saatujen ansioiden suhteellinen osuus taiteilijan kokonaistuloista pienenee sitä mukaa, kun hänen kokonaistulojensa määrä laskee. Yhteys ei ole kuitenkaan suoraviivainen, kuten seuraavalla sivulla oleva taulukko osoittaa.

Suomalaisten taiteilijoiden tuloberiarvoisuus vuonna 2010



Suomalaisten taiteilijoiden konstruoidut kokonaistulot ja taiteellisesta työstä saatujen tulojen osuus vuonna 2010

Tulokymmenys	Konstruoidut vuositulot keskimäärin	Taiteellisesta työstä saatujen tulojen osuus
Ensimmäinen (vähiten ansaitseva kymmenesosa)	6 748 €	29 %
Toinen	12 925 €	24 %
Kolmas	17 786 €	24 %
Neljäs	21 628 €	25 %
Viides	26 075 €	30 %
Kuudes	30 468 €	38 %
Seitsemäs	34 979 €	51 %
Kahdeksas	39 860 €	48 %
Yhdeksäs	46 980 €	48 %
Kymmenes (eniten ansaitseva kymmenesosa)	70 893 €	49 %

Lähde: Taiteilijan asema 2010 –tutkimuksen aineisto, kirjoittajan omat laskelmat.

Osittain polarisaatiota selittää se, että taiteilijan ammatissa toimivien henkilöiden määrä on ollut vuosikymmeniä jatkuvassa kasvussa. Suomen kirjailijaliiton tapaisissa ammattitaiteilijoiden järjestöissä oli 1970-luvun alussa yhteensä noin 7000 jäsentä, vuonna 2010 noin 21 000. Samaan aikaan taiteilijoiden kiinnostus liittyä järjestöihin on ollut laskussa, joten taiteilijoiden määrän kasvu on ollut tätäkin nopeampaa. Takana on osittain taidealan koulutuksen laajentuminen.

Taiteeseen käytetään koko ajan Suomessa enemmän työtunteja, mutta paljon hitaammin lisääntyvät sellaiset työtunnit, joista taiteilijalle maksetaan edes jollain tavalla kohtuulliseksi katsottava korvaus. Oman työn polkuhinoittelu ja palkattoman työn tekeminen siis lisääntyvät, ja niinpä suurin osa kasvavasta taiteilijajoukosta on joutunut taistelemaan entistä kovemmin toimeentulostaan. Ilmiö on kansainvälinen. Australialaistutkija David Throsby summasi tuloksensa ABC News Australian haastattelussa syksyllä 2017 näin: ”Australiassa taiteilijat käyttävät yhä enemmän aikaa taiteelliseen toimintaan saaden siitä kuitenkin yhä vähemmän tuloja itselleen, mikä on hyvin huolestuttavaa.”

Teatterin tapaisia taidealoja, joilla perinteisesti työskennellään palkkatyösuhteissa, koskee sama vakituisen työn väheneminen ja työn pirstaloituminen kuin yhteiskuntaa yleensä. Samaan aikaan taiteilijat ovat etsineet uudenlaisia

työmahdollisuuksia soveltavasta taiteesta, jossa taidetta viedään muun muassa erilaisiin hoitolaitoksiin. Tässä tilanteessa osa taiteilijoista on omaksunut itselleen roolin, jota hollantilainen taloustieteilijä Hans Abbing kutsuu *hybriditaiteilijuudeksi*⁹. Siinä taiteilijalla on toimeentuloportfoliossaan houkuttelevia ja hyvin palkattuja taiteeseen liittyviä tai liittymättömiä tehtäviä, jotka tuottavat taloudellista riippumattomuutta. Ei ole tavatonta, että taiteilijalla on esimerkiksi lääkärin tai juristin koulutus, jonka avulla hän hankkii suhteellisen vähäisillä sivutyötunneilla mahdollisuuden harjoittaa taloudellisesti tuottamatonta tai heikosti tuottavaa taiteellista toimintaa. Paradoksaalisesti juuri tällaiset taiteilijat ovat nykyisessä taide-elämässä vapaimpia tekemään taidetta. Tällaisia taiteilijoita emme kuitenkaan näe mediassa kuin ani harvoin. Poikkeuksen muodostaa esimerkiksi *Helsingin Sanomien* alkuvuodesta 2018 julkaistu henkilökuvaa Niklas ”Skele” Varistosta, joka tekee eduskunnassa kolmipäiväistä työviikkoa pöytäkirjasihteerinä ja keikkailee muun ajan Egotrippi-yhtyeen kitaristina. Varisto on erinomainen esimerkki hybriditaiteilijasta, jollaisten olemassaoloa media voisi nostaa enemmänkin esiin.

9 Abbing, Hans (2002): *Why Are Artists Poor?* Amsterdam University Press, Amsterdam, Alankomaat.

Valtaosa taiteilijoista *onnistuu* taloudellisesti usean tulonlähteen varassa tasapainoilussa, mutta ei nauti siitä. Osa taas ei saa sellaisia taiteilija-ammatin sivuun sopivia lisätöitä, joiden avulla heidän tulotasonsa nousisi kohtuulliseksi. Heidän koulutusprofilinsa ja verkostonsa ovat erilaisia kuin sivutyömarkkinoilla hyvin menestyvillä ja he asuvat useammin korkean työttömyyden paikkakunnilla. Oikeastaan kyse on samoista syistä, jotka liittyvät työn saannin vaikeuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti.

Vaikuttaa siis siltä, että taiteilijoiden köyhyyttä koskeva julkisuuspuhe liittyy pitkälti siihen, kuinka taidemaailman polarisoituminen tuottaa suurelle joukolle taiteilijoita vääryyden kokemuksia. Tämä joukko tuottaa puhetta taiteen rahoitusmuotojen epäoikeudenmukaisuudesta, johon median on puolestaan helppo tarttua esimerkiksi erilaisten henkilökuvajuttujen muodossa. Koska taiteilijakunnan edunvalvonta on samaan aikaan pirstoutunut ja vailla jaettuja tavoitteita, ei epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta muodostu julkisuudessa sellaisia vaatimuksia, joista voitaisiin käydä uudistuksiin tähtävää poliittista keskustelua. Jäljelle jää abstrakteja purkauksia yleistä leikkauspolitiikkaa tai vallitsevaa poliittista ilmapiiriä kohtaan.

Vaikuttaa myös siltä, ettei kulttuurijournalismi ole saanut tarpeeksi analyttistä otetta taiteilijakunnan syvenevästä polarisaatiosta ja taiteilija-ammattien muutoksesta. Se on myös omaksunut roolikseen seistä taiteilijoiden rinnalla eikä ole uskaltanut omaksumaan kriittistä suhdetta heidän ammatillisiin työtapoihinsa. Siten se on päättynyt ylläpitämään nälkätaiteilijakuvastoa, pureutumatta taiteellista työtä kehystäviin rakenteisiin ja niistä kerto-vaan tutkimustietoon. Toki myös hyviä esimerkkejä löytyy, etenkin Teemu Luukan vuosien 2010-2011 taitteessa ilmestynyt *Päin seiniä* -juttusarja *Helsingin Sanomissa*. Sarjassa tarkasteltiin muun muassa sitä, ahmivatko laitokset taidetuet, suosivatko taiteilija-apurahat konkareita ja onko Suomessa todella museoita, joissa ei käy oikeastaan kukaan. Juttusarja edustaa huolellista tutkivaa journalismia, joka ottaa itselleen taidepuheen agendan määrittelijän roolin.

Millä nälkätaiiteilijan voisi mediassa korvata?

Mediassa taiteen erityisluonnetta korostava puhe saa hyvin tilaa. Siksi voimme säännöllisesti lukea taiteen olevan ”julkinen hyödyke”, jonka tekeminen ja jakelu on ”erilaista kuin perunanmyynti tai parturibisnes”, kuten taiteilija Teemu Mäki *Savon Sanomissa* syksyllä 2015 kuvasi. On aivan totta, että perunanmyynti, parturibisnes ja taidepalvelut ovat kaikki luonteeltaan erilaisia liiketoiminnan muotoja. Torilla, parturissa ja taidegalleriassa vallitsee kaikissa oma erityinen sosiaalinen todellisuutensa. Tämän tekstin tarkoitus ei ole sanoa, etteikö taide voisi olla erityistä ja etteikö journalismin yhtenä tehtävänä hyvinkin ole sen erityisyyden tarkastelu. On kuitenkin eri asia kirjoittaa asiantuntevasti taiteen sisällöistä kuin sen rahoittamisesta.

Puhetta taiteilijoiden köyhyydestä ei tarvitse toki viskata kokonaan romukoppaan. Se olisi mediassa kuitenkin irrotettava erityisyyttä korostavasta romanttisesta taiteilijamyytistä. Tällöin journalismin olisi sidottava taidealojen ylikoulutusta koskeva keskustelu yleiseen koulutuspoliittiseen keskusteluun, ja taiteilijoiden prekarisaatiota koskeva keskustelu yleiseen prekarisaatiokeskusteluun.

Ennen kaikkea aihe olisi sidottava selvemmin osaksi yleistä sosiaalipoliittista keskustelua.

Taiderahoituksen muutoksia olennaisempaa onkin suomalaisen sosiaalivakuutusjärjestelmän yleisen kehityksen tarkastelu. *Taiteilijan asema* -tutkimuksen perusteella *lähes puolet* taiteilijoista oli vuoden 2010 aikana jonkin ajanjakson myös työllisen työvoiman ulkopuolella eli jossakin muussa asemassa kuin palkansaajana, apurahansaajana, itsensä työllistäjänä tai yrittäjänä. Tekijänoikeustuloja koskevan tutkimukseni alustavat tulokset taas kertovat, kuinka vasta erityyppiset sosiaaliturvajärjestelmän tulonsiirrot nostivat vuonna 2016 lähes joka toisen kuvataiteilijan ja kirjailijan tulotason yli pienituloisuusrajan, jos heidän tulotonsa ylipäänsä kohosi sen yläpuolelle. Toisen selvityksen perusteella vaikuttaa myös siltä, että etenkin 35-45 -vuotiaat naiskirjailijat käyttävät otaksuttavasti pitkiä vanhempainvapaita ja niihin liittyviä etuuksia eräänlaisina taiteellisen toiminnan rahoitusvälineinä, jotka tarjoavat vakaan mutta niukan kuukausittaisen tulonlähteen.¹⁰ Ilmiö on tasa-arvopoliittisesti mitä kiinnostavin. Huomionarvoista on myös se, että moni pienituloinen taiteilija jää sitkeästi taiteilijan ammattiin eli käyttämään aikaansa taiteelliseen työhön, josta hän ei saa elantoaan.

¹⁰ Roiha, Taija, Rautiainen, Pauli & RensuJeff, Kaija (2015): *Taiteilijan asema ja sukupuoli*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen verkkojulkaisuja 31. Helsinki.

Kertooko tämä siitä, kuinka hänellä ei ole suomalaisessa yhteiskunnassa muuhun välttämättä tarvettakaan?

Sosiaaliturvan kehitys on useilla taiteenaloilla kaikkein merkittävin tekijä, kun puhutaan tuloerojen kaventamisesta ja toimeentulosta ylipäätään. Journalismissa aihepiirin tarkasteluun ei ole kuitenkaan kunnolla syvennetty. Siinä missä paperimiesten työttömyys on mediassa rakenteellinen ilmiö, taiteilijan työttömyys kehystetään yksilön tragediaksi. Taiteilijoiden köyhydessä ei ole kuitenkaan mitään sellaista mystistä, jota ei voisi käsitellä osana yleistä eriarvoisuuskeskustelua. Näin päästäisiin vaikkapa perustulon lisäksi puhumaan esimerkiksi sukupuolten epätasa-arvosta taidealalla – aiheesta, josta olisi mediassa keskusteltava nykyistä enemmän.

Ossi Nymanin romaani *Röyhkeys* (2017) kertoo uransa alussa olevasta, työttömyysetuuksilla taiteellista työtään rahoittavasta kirjailijasta yhteiskunnassa, jossa palkkatyö määrittää kaiken. Oikeastaan median pitäisi mieltää puhuvansa *Röyhkeyden* minäkertojasta, kun se puhuu köyhästä taiteilijasta. Taiteilijuus ei tee hänestä mitenkään erityistä. Hänen ongelmiansa selkiytymistä ei myöskään millään tavalla auta niiden kehystäminen romanttisen taiteilijamyytin erityisyydellä.

Ylioppilaslehti

Pauli Rautiainen työskentelee oikeustieteen professorina Itä-Suomen yliopistossa. Parhaillaan hän tutkii yhdenvertaisuutta ja eriarvoisuutta taidemaailmassa Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa ArtsEqual-hankkeessa sekä Emil Aaltosen säätiön rahoittamassa Taide, tekijyyden muutos ja tekijänoikeus-hankkeessa. Hän on tutkinut suomalaista taiderahoitusta työskennellessään tutkijana Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa ja Taiteen keskustoimikunnassa.

